

Introducció

El dia 11 de desembre de 2003 es va inaugurar a l'històric Museu Martorell de Barcelona (Museu de Geologia del parc de la Ciutadella), l'exposició "El Museu Martorell, 125 anys de ciències naturals (1878–2003)". Aquesta exposició va tenir lloc a les mateixes sales d'exhibició permanent que des de la inauguració del Museu, l'any 1882, i fins a l'actualitat, han estat testimonis dels successius canvis que han afectat l'entitat. Alguns d'aquests canvis, especialment els expositius, es mostren a través de fotografies retrospectives i d'exemplars que al seu dia van formar part del Museu Martorell. L'exposició va quedar, però, pendent de la publicació d'un catàleg, necessari si volíem deixar constància dels diferents fets i dels exemplars escollits com a fil conductor de la història.

Aquesta monografia és, doncs, resultat de l'exposició i supleix en certa manera aquella mancança. Aporta, a més, informació complementària, un apartat de bibliografia referenciada en el text (per mitjà de numeració aràbiga) i tres annexos que descriuen fets, circumstàncies socioculturals i polítiques, així com alguns personatges relacionats amb els avatars de la vida del Museu.

Hi va haver dos objectius principals de l'exposició i, per tant, de la monografia. El primer, commemorar el 125 aniversari de la fundació, l'any 1878, del Museu Martorell, gràcies al llegat fet a la ciutat de Barcelona per Francesc Martorell i Peña (1822–1878). El segon, respondre a la necessitat, a causa de l'actual situació administrativa d'integració dels museus de Geologia i Zoologia del parc de la Ciutadella sota el nom de Museu de Ciències Naturals, de donar a conèixer de forma sinòptica i obligadament breu —pel fet de tractar-se d'una exposició— el nexa històric i científic que existeix entre els diferents centres dedicats a les ciències naturals dependents de l'Ajuntament de Barcelona; ens referim als museus esmentats i a l'Institut Botànic del parc de Montjuïc. Aquest nexa es troba justament seguint l'evolució històrica del Museu Martorell, primer museu públic de la ciutat, el qual va ser en els seus inicis Museu d'Arqueologia i Ciències Naturals. A la fi del segle XIX i en èpoques successives, el museu Martorell va passar a ser exclusivament de Ciències Naturals i en conseqüència el bressol dels nostres museus de Geologia, Zoologia i, posteriorment, de l'Institut Botànic de Barcelona.

Amb el temps i segons els esdeveniments socials, culturals i econòmics, es van adequar nous espais expositius en diversos edificis públics de la ciutat. Aleshores es van separar les col·leccions seguint criteris d'afinitat temàtica i, pel que fa a les de ciències naturals, va entrar en joc, al principi del segle XX, l'edifici del restaurant de l'Exposició Universal de Barcelona de 1888, de l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner, conegut popularment com el "Castell dels Tres Dragons", el qual va compartir amb el Museu Martorell la custòdia, conservació i exposició dels exemplars de la *gea*, la fauna i la flora del patrimoni municipal.

Va ser a partir de l'any 1924 quan el Museu Martorell, per una decisió de la Junta de Ciències Naturals de Barcelona, va passar a ser de geologia. Així ha continuat fins a l'actualitat, dedicat a les ciències de la Terra i portant a terme, durant més de vuitanta anys, nombroses activitats relacionades amb la mineralogia, la paleontologia, la petrologia i la geologia en general. Les seves col·leccions han augmentat gràcies a importants donacions, a les recol·leccions del personal del Museu i a algunes compres significatives.

Tota aquesta informació, emmarcada en un espai de temps de 125 anys, és la que intentem representar en el quadre sinòptic adjunt, complement i guia de l'exposició, amb el desig de fer-la comprensible al lector interessat.

Abans, però, en el memoràndum del Museu Martorell, que comença en el moment de l'acceptació del llegat Martorell per part del Consistori, hem de fer un incís a propòsit del centenari de la institució, la celebració del qual fou significativa per a la història posterior del Museu.

Aquella efemèride va tenir lloc durant els mesos de novembre i desembre de 1978 i en realitat té bastant a veure amb aquesta monografia, ja que si no s'hagués celebrat el centenari de la fundació del Museu Martorell (Museu Municipal de Geologia) no tindria gaire sentit haver-ne commemorat els seus 125 anys com a Museu de Ciències Naturals.

Aquesta publicació rememora, doncs, una part de la història i ens dóna una oportunitat per continuar-la fins al moment actual.

Així doncs, l'any 1978, un equip de cinc persones, entre les quals hem de lamentar el traspàs de Valentina de Sagarra i del Dr. Alfredo San Miguel, aleshores secretària-administrativa i director del Museu respectivament, ens vam embranchar en l'organització d'una sèrie d'actes amb motiu dels cent anys de la fundació del Museu Martorell de Geologia. Es tractava, com ara, de donar a conèixer la història del Museu, a més de la seva vinculació a la geologia.

El que va ser una primera i tímida proposta d'activitats, nascuda del desig de donar vida al Museu, es va transformar en una magna celebració dedicada, en gran part, a la divulgació de les ciències de la Terra. Tanmateix, i malauradament per al Museu, cap dels actes no va tenir com a escenari la seu de l'entitat, ja que aquesta no ha disposat mai de sales adequades per a la celebració d'actes públics multitudinaris.

El centenari, però, va ser un èxit i el Museu Municipal de Geologia (Museu Martorell) va ser més ben des d'aquella celebració, no sols pel públic, sinó també en els àmbits universitaris i fins i tot municipals.

Els actes van consistir en un cicle de conferències a la sala d'actes del Consell Superior d'Investigacions Científiques del carrer Egipcíaques de Barcelona, a càrrec de reconeguts científics nacionals i estrangers, una exposició sobre geoplanetologia i meteorits amb la col·laboració del Museu Nacional d'Història Natural de París, realitzada al Saló del Tinell gràcies a la gentilesa de Josep M. Garrut, aleshores director del Museu d'Història de la Ciutat i, finalment, una setmana de cinema geològic al Palau de Congressos de Montjuïc. Aquestes manifestacions culturals van tenir una inauguració i una cloenda celebrades totes dues al Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona amb la presència de l'alcalde i d'una part del consistori. [3, 43, 54, 55, 87, 112]

Durant l'acte d'inauguració van ser nomenats conservadors honoraris del Museu de Geologia el Dr. Lluís Via, director del Museu Geològic del Seminari de Barcelona, el Dr. Josep F. de Villalta, investigador del CSIC i professor de la Universitat de Barcelona, i el Sr. Josep Cervelló, important col·leccionista de mineralogia.

També es va concedir la Medalla d'Or de la Ciutat al Dr. Joaquim Folch Girona, mineralogista i col·leccionista de Barcelona reconegut internacionalment, la col·lecció del qual podia haver estat integrada en el patrimoni municipal si s'haguessin donat les condicions i circumstàncies adequades. Actualment forma part d'una fundació privada.

En aquella ocasió ens vam encarregar d'escriure un succint article (Masriera, 1978) [112] publicat en dos opuscles (català i castellà) per deixar constància de la història del Museu i poder distribuir-lo entre els assistents. Val a dir que ens disposàvem a celebrar un centenari i, en aquells moments, només disposàvem d'un article històric sobre el Museu Martorell, publicat per Bofill l'any 1916. [29]

Anys més tard, però, van començar a aparèixer publicacions que tenien com a tema el Museu Martorell, la Junta de Ciències Naturals, els personatges més representatius, institucions vinculades al Museu, etcètera [vegeu 24, 25, 36, 45, 67, 75, 77, 79, 83, 122]. Entre aquests treballs cal destacar els de Julio Gómez-Alba, conservador de Paleontologia del Museu, el qual va tenir un especial interès a aprofundir en el coneixement històric de la nostra institució i de les seves col·leccions. Això va ser motiu d'un capítol important de la seva tesi doctoral [79], que es va publicar resumida el 1997 en un número monogràfic de *Treballs del Museu de Geologia de Barcelona*. [83]

Darrerament, sobre la història del vessant geològic del Museu Martorell i el seu patrimoni, s'han presentat tres comunicacions a les Trobades d'Història de la Ciència i la Tècnica organitzades per la societat del mateix nom de l'Institut d'Estudis Catalans [117, 118, 119] que han servit per donar a conèixer a un públic interessat per la història de la ciència el Museu Martorell i la seva evolució fins als nostres dies.

Arribats a l'any 2003, ja en plena integració del Museu de Geologia (Museu Martorell) en el Museu de Ciències Naturals de la Ciutadella [92], i amb un bagatge bibliogràfic extens, vam proposar a la Direcció del Museu la realització de l'exposició "El Museu Martorell, 125 anys de ciències naturals (1878–2003)" proposta que va ser acceptada i en la qual va col·laborar tot el personal del Museu de Ciències Naturals (Geologia i Zoologia), a més d'altres entitats externes, les col·leccions de les quals, en algun cas, havien estat al seu dia col·leccions del Museu Martorell.

En aquesta celebració, contràriament al que va succeir en el centenari del Museu Martorell, l'any 1978, l'escenari de l'esdeveniment va ser el Museu. [3, 15, 94] L'exposició, que es desmuntarà al final de 2006, té com a testimoni la publicació que avui oferim dins de la col·lecció "Monografies del Museu de Ciències Naturals".

Alicia Masriera

Directora del Museu de Geologia fins el 2005
Museu de Ciències Naturals de la Ciutadella